

MARIA MURTRA I CASANOVAS

DONA DE CIÈNCIA

L'any 1891, l'Ajuntament de la Ciutat de Valls creava la Galeria de Vallencs Il·lustres per a retre homenatge a aquelles persones de la ciutat que havien destacat en qualsevol àmbit de l'activitat humana. Posteriorment, a finals del segle XX, es canvià el nom per Galeria de Ciutadans Il·lustres. És durant les Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela que l'Ajuntament de Valls promou la inclusió d'il·lustres a l'esmentada galeria, cosa que es materialitza amb la col·locació d'un retrat d'aquestes persones a la planta noble de l'edifici de la plaça del Blat.

Xavier Salat Brúnel

Durant els cent trenta anys d'història d'aquesta distinció, han estat reconeguts vint-i-un homes, tres dones i una figura col·lectiva, els Xiquets de Valls. La diferència de gènere es deu a molts factors, un d'ells és la invisibilització del paper de la dona dins la societat, una invisibilització que s'accentua en el cas de la dona en l'àmbit científic.

El mes de febrer de 2022, durant les Festes Decennals de Valls, es van incloure a l'esmentada Galeria dues dones: Dolors Vives Ro-

don, aviadora, i Maria Murtra Casanovas, química i farmacèutica, amb una clara voluntat de fer visible l'aportació de les dones en tots els àmbits de la societat.

Prèviament al nomenament i la instrucció de l'expedient es va fer una recerca històrica de les biografies de les dues vallenques. En el cas de Dolors Vives, la recerca biogràfica va anar a càrrec d'Aida Sánchez i, en el cas de Maria Murtra, de Xavier Salat, que signa aquest article.

◀ **Maria Murtra i Casanovas.** Retrat de Roser Vinardell (2022). Galeria de Ciutadans Il·lustres de l'ajuntament de Valls.

Maria Murtra. Font: Arxiu Família Low-Murtra.

Família Low-Murtra el 1940. Font: Arxiu Família Low-Murtra.

Maria Murtra i Casanovas va néixer a Valls el dia 31 de març de 1911, filla d'Isidor Murtra Musolas i de Natàlia Casanovas Casacobera. Era la gran de tres germans nascuts en una família de pensament liberal. El pare, que era farmacèutic, esdevindria alcalde de Valls coincidint amb les Decennals del 1931. Maria Murtra va néixer al domicili familiar, que també acollia el local on el pare tenia la farmàcia, al carrer de la Carnisseria.

Coneixem els fets generals de la biografia d'aquesta val·lencina gràcies a una petita publicació que va anar a càrrec de Francesc Ballester Castelló, tiet de Maria Murtra i que també li va fer de professor durant els sis anys que cursà el batxillerat en modalitat lliure. També obtenim algunes dades biogràfiques importants per a enquadrar la figura de Maria Murtra a partir de les memòries personals que escriuria, als anys 90 del segle XX, qui va ser el seu espòs, Rodolfo Low.

Murtra va cursar els estudis de primària al Col·legi Cor de Maria de Valls i posteriorment es va matricular a l'Institut Martí d'Ardenya de Tarragona, on va cursar el batxillerat en la modalitat lliure, cosa que li permetia no haver d'assistir diàriament a classe, sinó únicament per fer els exàmens finals. La seva formació va anar a càrrec, com ja s'ha dit, de Francesc Ballester, doctor en farmàcia i personatge àmpliament conegut a Valls. Una ullada a l'expedient acadèmic de batxillerat de Maria Murtra ens revela la seva enorme capacitat intel·lectual en aquesta etapa.

Pel que fa als trets personals de Maria Murtra, en sabem alguna cosa gràcies a Ferran Cases Mercadé, que es formà amb ella durant els estudis de batxillerat. Així, Cases afirma que "...és el cervell més ben estructurat que he conegut mai"; quant al físic i al caràcter, comenta

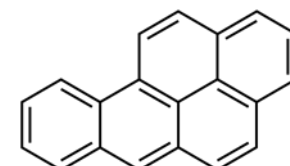
que "...era una noia no gaire alta, fornida, bruna. Enraonadora, riallera, d'una vitalitat fora de sèrie. Tenia la mirada lluminosa, sota un front ample, noble, desemboirat. Al meu entendre, el talent més fort, a Valls, de la nostra promoció".

Acabat el batxillerat es va traslladar a Barcelona, on l'octubre de 1928 inicià els estudis de Farmàcia i de Química. A la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona va obtenir la llicenciatura amb grau de Farmàcia, amb qualificació d'excel·lent, l'any 1932 i el premi extraordinari de llicenciatura amb grau, l'any 1933. El 1928 també inicià els estudis de Química a la Facultat de Ciències de Barcelona (Secció Química), uns estudis que va finalitzar l'any 1934.

L'any 1934 va ser nomenada ajudant de la càtedra de Química Teòrica, que dirigia Miquel Masriera Rubió. Possiblement aleshores devia començar els treballs per a la seva tesi sobre la síntesi del benzopirè ja que en aquell departament de la Facultat de Ciències Químiques s'estava estudiant el que s'anomenava la fisicoquímica del càncer, és a dir, s'analitzaven les substàncies químiques susceptibles d'induir neoplàsies en humans. En aquella època la substància inductora de càncer per excel·lència que es coneixia era el benzopirè.

El benzopirè s'obtenia per destil·lació de l'hulla i es necessitava molt de carbó per obtenir-ne una petita quantitat. Cap als anys 30 era molt difícil disposar d'aquesta substància, i per això Masriera va proposar a Maria Murtra que la síntesi de benzopirè al laboratori fos el tema de la seva tesi doctoral. No sabem res del desenvolupament d'aquesta tesi doctoral, ni tan sols si es va fer a França, tal com apunta Rodolfo Low a les seves memòries, però el cert és que el 1934 Maria Murtra és la primera persona que fa la síntesi del benzopirè a l'estat espanyol. Amb aquesta síntesi es va poder induir el càncer en rates i estudiar-ne l'evolució.

Maria Murtra és la primera persona que fa la síntesi del benzopirè a l'estat espanyol.

Durant l'any 1930 va ser becada per la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona perquè portés a terme estudis complementaris de farmàcia. L'any 1933, després de superar les proves específiques a Barcelona, va obtenir el títol d'inspectora farmacèutica municipal, cosa que li permetia optar a qualsevol plaça d'inspectora de farmàcia. El 12 de setembre del 1936 es va casar amb Rodolfo Low, a qui havia conegut l'any 1932 a la Universitat. Low, d'origen alemany, era també llicenciat en Química. La mateixa setmana es van traslladar a viure a Portbou, on Low ocupava la plaça de director del laboratori de la duana.

El desenvolupament de la guerra civil, amb constants bombardejos sobre Portbou; el creixement del nazisme a Alemanya, país originari de Rodolfo Low, d'ascendència jueva, i la inseguretat en la seva vida diària van fer que el matrimoni decidís marxar a l'exili, concretament a Colòmbia, on Maria Murtra tenia un germà que ja hi vivia. El dia 20 d'agost es van embarcar en el transatlàntic italià Orazio al port de Marsella i, després de més d'un mes de viatge per mar, riu i terra, es van establir a la Quinta Catalunya de Bogotà, acollits per Isidor Murtra. El 8 de novembre de 1937 va néixer el primer fill de Maria Murtra, Fernando, i el 23 de març de 1939, el segon, Enrique.

Els primers anys d'exili Maria Murtra es dedicà a la cura dels seus fills i a donar classes en diferents institucions educatives. L'any 1946 la Universitat de Bogotà li va encomanar la docència per al curs 1947-48, cosa que no serà possible perquè a l'inici de gener de 1947 comença a patir problemes de salut. Un dels germans Tries Pujol, metges llavors exiliats a Colòmbia, en el decurs d'una operació que li va haver de practicar confirma el diagnòstic: càncer hepàtic. Maria Murtra mor el dia 7 de juny de 1947, als 36 anys, víctima d'una malaltia que ella va contribuir a combatre. ■

Però quin és el seu llegat?

Doncs podem afirmar que Maria Murtra va saber aprofitar les circumstàncies de la vida i les seves capacitats (tenacitat, intel·ligència, honestetat, generositat i voluntat de servei a la ciència i a la societat) per trencar els rols assignats com a dona i esdevenir pionera en la investigació tot posant els seus coneixements, i potser la seva vida, al servei de les persones.

L'artista del retrat i una familiar de Maria Murtra, a la presentació del quadre de la científica val·lencina, durant les Festes Decennals de la Candela 2021+1.

Expedient acadèmic de la Facultat de Farmàcia. Arxiu Universitat de Barcelona.